

О ПРОЦЈЕНИ ПОТРЕБА И ПРИОРИТЕТА У ЗАШТИТИ КУЛТУРНОГ НАСЉЕЂА

Резиме

Економски интерес ЕУ одредио је за циљ потицање разноликости понуде производа којих се изворност и подријетло контролирају по правилима ЕУ-а. Али јединствено бесцаринско тржиште из Уговора о оснивању Еуропске уније, Maastricht, од 1. сижечња 1993, уз слободни промет радном снагом, услугама, капиталом и робом, довело је у опасност од губитка производе некомерцијалних вриједности, с обзиром на то да имају национални значај. Под појам роба у правном смислу убрајају се и културна добра, што подразумијева материјално и нематеријално људско стваралаштво. Због проблема заштите националних културних добара, донесена је Уредба о извозу културних добара (бр. 3911/92, од 9. 12. 1992) о контроли извоза културних добара из чланице ЕУ у државу нечланице, ако имају ознаку добра од националног значаја. Такођер, донесена је Директива о поврату у чланице ЕУ културних добара (бр. 93/7, од 15. 3. 1993) која су класифицирана као национално благо.

Производи материјалне традицијске баштине као и нематеријалне баштине, “производи” духовне културе, уписују се у Регистар културних добара Министарства културе Републике Хрватске. С друге стране, постоји заштита аутохтоних пољопривредних производа чија је квалитета заснована на традицијској технологији као значајном сегменту руралног и културног туризма које развијају све хрватске жупаније. Те се производе пријављује у Уписник ознака Министарства пољопривреде, рибарства и руралног развоја Републике Хрватске. Споменутим актима, које је Хрватска имплементирала у своје законодавство, дана је могућност свим државама нечланицама у смислу руралног и регионалног развоја заштитити своје производе на разини Еуропске уније, али увјетовано постојањем заштите националног блага.

Стога, културна добра која су регистрирана још требају добити и статус националног блага, а уписани аутохтони производи морају обновити постојећу регистрацију, да би једни и други производи на јединственом тржишту ЕУ били једнаковриједни онима у државама чланицама ЕУ.

Кључне ријечи: материјална и нематеријална културна баштина, регистар културних добара, уписник ознака прехранбених производа, национални значај

Увод

Због дубинских и глобалних промјена сувременог свијета и нарочито због технологијског заостајања Еуропе у односу на остале покретаче развоја у свијету, примјерице у односу на Јапан и САД, отворила се потреба успостављања јачег еуропског тржишта. Тако се бесцаринско тржиште Еуропске уније с посљедњим проширењем 2007. године повећало на 27 држава чланица, када су пуноправне чланице постале још Бугарска и Румуњска. Успоставом великог јединственог тржишта на којем се промет робом врши слободно без ограничења, започео се стварати нови идентитет еуропске културе, али у односу на процес глобализације у којем богатство малих култура полако нестаје све чешћа су и све бројнија питања која изражавају бојазан за очување националног културног идентитета у садашњим и будућим државама чланицама ЕУ. Неограничене могућности трговања робом освијестиле су у свим

земљама опасност од неповратног губитка јединствених културних вриједности које су за њих непроцјењиве, још 1993. године, када је ступио на снагу Уговор из Maastrichta и Економска заједница замијењена Еуропском унијом, симболизирајући да заједницу не чине само економски приоритети. Стога су већ тада ондашње државе чланице заједничким приједлогом исходиле да се из режима слободног промета робе издвоји национално културно благо да би се заштитиле културне посебности које чувају национални идентитет. При томе је свака држава слободна дефинирати национално благо и у опсегу који жели, а на листама које неовисно прописује и оснива. До данас све чланице ЕУ уређују правни режим културних добара према својим специфичностима путем свог националног законодавства, имајући у виду одредбе чланка 30. Оснивачког уговора о ЕУ из Нице, који је тренутно на снази.

У очувању културног идентитета народа глобализација може бити пријетња, с обзиром на то да се нестајањем државних граница у корист непосредних економских користи ствара масовна култура, али и не мора, јер, с обзиром на то да се промјенама као и природом не може владати, најчешће смо сами криви за занемаривање властите материјалне и духовне баштине.

Заштита културних добара у поступцима њихове регистрације

Четири економске слободе прометовања робе, услуга, радне снаге и капитала, у свом потпуном садржају остварују се само између држава чланица Еуропске уније. Одредбама усуглашеног текста Уговора о оснивању ЕУ, уређене су изнимке у чланку 30. јер су: “забране извоза, увоза или провоза робе допуштене у случајевима кад је у питању заштита јавног морала, јавног интереса или јавне сигурности, заштита здравља и живота људи, животиња и биљака, индустријско и трговачко власништво, те ако се ради о заштити националног блага умјетничке, повијесне и археолошке вриједности”. Значи да се заштита културних добара и даље оставља унутар националних законодавстава, а у поступцима заштите чланице се могу водити принципом екстензивне (шире) примјене правила о ограничењима. Стога оваквим прописивањем изнимка од забрањивања кретања културних добара могуће је довести до потпуне забране промета културним добрима између држава чланица.

Уговором о ЕУ само је одређен критериј за процјену допуштености ограничења, а критерије постављају национална законодавства у виду заштите националног блага умјетничке, повијесне и археолошке вриједности. При томе ове допуштене забране или ограничења не смију постати средство својеволне дискриминације или прикривен облик ограничавања трговине између држава чланица.

Еуропско право, као наднационално, усклађује и приближава националне правне поретке држава чланица ЕУ. Тако је у подручју стварног права у заштити културних добара донесена 1992. године Уредба о извозу културних добара из државе чланице у земљу нечланицу¹, и то суставом извозних дозвола и уз увјет да имају ознаку културног добра од националног значаја. На тај начин регулирано је да забране извоза вриједне у националним законодавствима на читавом подручју ЕУ, а такођер је успостављен минимални увјет заштите од

¹ OJ L 395/1, од 31. 12. 1992, OJ L 335/9, од 24.12. 1996, те OJ L 137/10, од 19. 05. 2001. Уредба о извозу културних добара као и друге уредбе ЕУ не требају бити преузете у унутарње право посредно путем националних закона, већ се директно проводе у државама чланицама.

илегалног извоза културних добара из ЕУ. Уредба је под бројем 3911/92, од 9. 12. 1992, објављена у службеном листу Еуропске уније. Уредбе ЕУ у државама чланицама не требају бити преузете у национално право путем закона, већ се директно проводе, док их земље кандидаткиње за чланство у ЕУ могу проводити путем својих закона.

Сљедећи по правној снази акт ЕУ у овом подручју је Директива о поврату културних добара незаконито однесених с подручја државе чланице², донесена 1993. године, а уводи начин који омогућује чланицама ЕУ да осигурају поврат културних добара однесених са свог подручја класифицираних као национално благо. Директива је под бројем 93/7, од 15. 3. 1993, објављена у службеном листу Еуропске уније, а треба бити имплементирана у законе држава чланица. Овим актима ЕУ настоји се уредити питање заштите националног блага због опасности од протуправне трговине националним културним добрима између чланица и између чланица ЕУ с трећим земљама.

Слика 1. Народни вез на женској сукњи*

Споразуми о придруживању земље нечланице³ први су уговорни однос с Еуропском унијом, и они по угледу на Оснивачки уговор и акте ЕУ имају одредбе о промицању културне сурадње и заштити националног блага. Даном стјецања статуса пуноправног чланства у ЕУ држави су оправдана ограничења прометовања одређеним производима на јединственом тржишту 27-орице, уз увјет заштите националног блага у националном законодавству. Ради се о пописаним културним добрима унутар законодавства државе чланице у регистру према претходно обављеној категоризацији, те потом и класификацији културних добара како би им се одредио национални значај.

Хрватски производи материјалне традицијске баштине покретних и непокретних културних добара те и нематеријалне баштине као дијелова духовне културе, уписују се периодично у Регистар културних добара Министарства културе Републике Хрватске.

² ОЈ L 74, од 27. 03. 1993, ОЈ L 60, од 1. 01. 1997, ОЈ L 187, од 10. 07. 2001. Актима ЕУ настоји се уредити питање заштите националног блага због опасности од протуправне трговине културним добрима и њихова нестанка између чланица ЕУ и/или с трећим земљама. И у самом предговору Уставног уговора ЕУ спомиње се «духовно-религијска и морална баштина» Еуропе, а пријеводи на неке од еуропских језика умјесто ријеч «религијска» наводе ријеч «спиритуална», те се не говори о вриједностима Уније него о вриједностима земаља чланица, узимајући у обзир стварност у тим државама као дио заједничке повијесне и културне баштине. (Р. Шимић, Еуропско законодавство – одраз секуларизације?, Глас концила, 4. ожунка 2007).

* Фотографија је преузета из Приручника за развој руралних крајева РХ из 2007. г.

³ Чланак 42. Споразума о стабилизацији и придруживању између Републике Хрватске и Еуропских заједница и њихових држава чланица, састављеног у Луксембургу 29. листопада 2001. (NN-MU, бр. 14/01 и 1/05 објава; даље: SSP), допушта ограничења: «Овим се Споразумом не онемогућују забране или ограничења увоза, извоза или провоза робе оправдана из разлога јавног морала, јавног интереса или јавне сигурности; заштите здравља и живота људи, животиња или биљака; заштите националног блага умјетничке, повијесне или археолошке вриједности, или заштите интелектуалног, индустријског и трговачког власништва, или правила која се односе на злато и сребро. Међутим, такве забране или ограничења неће бити средство производне дискриминације или прикривеног ограничавања трговине између странака.»

Унутар често спомињаних начела еуропског права, децентрализација културне политике, сматра се, значајно би могла допринијети процјени потреба и приоритета у заштити културног наслеђа. Најподложније губитку вриједних индивидуалних значајки регионалног или националног значења управо су локалне заједнице.

Поступци којима се уређује заштита традицијских прехранбених производа

Традицијски прехранбени производи дио су нематеријалне културне баштине која се као национална, регионална и локална наслијеђена вриједност стварала у дугом континуираном процесу обликовања. Унутар реформе заједничке пољопривредне политике ЕУ, 2003. године уведене су мјере с циљем руралног и регионалног развоја ради заштите производа на разини ЕУ по увјетима које треће земље требају прихватити. Вијеће ЕУ донијело је Уредбу о заштити земљописних ознака и ознака изворности пољопривредних и прехранбених производа, број 510/2006, од 20. 03. 2006, а такођер и Уредбу о пољопривредним и прехранбеним производима као гарантирано традиционалним специјалитетима, број 509/2006, од 20. 03. 2006.

Сврха аката ЕУ који регулирају стјецање ознака посебне квалитете је потицање диференцијације пољопривредних производа како би се понуда боље ускладила с потражњом. Стога би било сврсисходно уредити процедуру регистрације националним прописом, односно заштиту назива аутохтоних прехранбених производа ознаком изворности, земљописног подријетла и традиционалног угледа хране.⁴ Стјецање ознака посебне квалитете омогућује конкурентност аутохтоних производа на тржишту које све више тражи високу квалитету и заштићено подријетло.

Слика 2. Кулен у завршној фази производње*

Прихваћање наведених аката ЕУ значило би оснивање националног регистра ознака изворности и регистра ознака земљописног подријетла. Прехранбени производи који се одликују карактеристичним састојцима, начином производње и прераде те поднебљем из којег долазе, имају већу вриједност за саме потрошаче па је важно да су препознатљиви на тржишту.

При одлучивању која ће се ознака регистrirати треба дефинирати да ли се у одређеном земљописном подручју одвијају све фазе производње, прераде и припреме. Код ознаке изворности сва су својства производа одређена ограниченим земљописним подручјем. Уколико један састојак није подријетлом с тог подручја или се не може осигурати потражња за предметним производом у довољној количини, неће се добити регистрација ознаке изворности већ ће назив прехранбеног производа бити регистrirан на разини ЕУ оз-

⁴ Ознаку изворности треба исходити прије чланства у ЕУ, јер поступак регистрације ознаке на разини Еуропске уније може трајати неколико година. Тако неки поступци покренути 1999. године још увијек нису окончани: http://ec.europa.eu/agriculture/foodqual/quali1_en.htm

* Фотографија је преузета из Приручника РХ за развој руралних крајева из 2007. г.

наком земљописног подријетла. За ознаку земљописног подријетла производа довољно је да се једна производна фаза која је пресудна за његово својство одвија у ограниченом земљописном подручју

Умјесто закључка

У модерном свијету постоји опасност не само од заборављања традиције и вјештина већ и од незаконитог отуђења умјетнина. Зато је у односу на процес глобализације у којем богатство малих култура полако нестаје и успоставом јединственог тржишта ЕУ у међусобном трговању чланица ЕУ и с трећим земљама, било потребно донијети прописе за заштиту културних добара као заштитне мјере. Уредба ЕУ из 1992. године и Директива ЕУ из 1993. године акти су којима се штити културно наслеђе чланица ЕУ уколико националним законодавством проглашена материјална и нематеријална културна добра имају и статус националног блага; у супротном, ако су незаконито однесена бити ће их веома тешко вратити. Између држава чланица ЕУ бројне су разлике у утврђивању опсега културних добара којима се пружа посебна заштита.

Стога, да би производи културног и природног наслеђа на јединственом тржишту ЕУ били једнаковриједни онима у државама чланицама ЕУ, културна добра која су регистрована још требају добити и статус националног блага, а уписани аутохтони производи морају обновити постојећу регистрацију. Правилном расподјелом улога у врједновању националне баштине којој основу чини културно наслеђе, могуће је у њеној заштити преусмјерити евентуалне негативне ефекте глобализације.

Литература

- Vukadinović R. i Čehulić L., *Politika europskih integracija*, Zagreb, 2005.
Sajko K., *Međunarodno privatno pravo*, Narodne novine RH, 2005.
Josipović T., *EU privatno pravo*, Zagreb, 2002.
Čapeta T., *Sudovi Unije, nacionalni sudovi kao europski sudovi*, IMO, Zagreb, 2002.
Ott K., *Pridruživanje Hrvatske EU, izazovi ekonomske i pravne politike*, Institut za javne financije, Zagreb, 2003.
Rubić, M., *Zaštita nacionalnog blaga u svjetlu europskog prava*, EPS, Split, 2007.
Program Europske unije za kulturu, Ministarstvo kulture, Zagreb, 2007.
UNIDROIT konvencija o ukradenim ili nezakonito izvezenim kulturnim dobrima iz 1995. (Narodne novine RH – Međunarodni ugovori, br. 5/2000, 6/2002)
Konvencija o zaštiti nematerijalnih kulturnih dobara (Narodne novine RH – Međunarodni ugovori, br. 5/05)
HAZU, Ustav EU, zbornik radova ADRIAS, Split-Zagreb, 2006.